

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

Den Haag, 27 februari 2009

Het kabinet heeft op 16 mei 2008 in een brief aan de Tweede Kamer aangegeven voor duurzame ontwikkeling grote waarde te hechten aan de stimulerende werking en voorbeeldrol vanuit de bedrijfsvoering van het rijk (Tweede Kamer vergaderjaar 2007–2008, Kamerstuk 30 196, nr. 32). In het Algemeen Overleg d.d. 28 januari 2009 heb ik toegezegd u te informeren over de aanpak van de Rijksgebouwendienst om rijksgebouwen energiezuiniger te maken. Ik doe dat hierbij in de bredere context van duurzame ontwikkeling in de rijkshuisvesting.

In het Algemeen Overleg werd gevraagd of de Rijksgebouwendienst een leidende rol kan spelen in de energiebesparing en om aan te geven of acties op dit terrein kunnen worden versneld. Het kabinet beraadt zich nog over mogelijkheden van versnelling en stimulering van de economie. De Tweede Kamer zal hierover in een later stadium worden geïnformeerd.

De hierna beschreven uitwerking van het ingezette beleid van het kabinet betekent echter al een stevige impuls op het terrein van duurzaamheid en energiebesparing. Centraal daarin staan de doelstellingen voor de rijkshuisvesting die voortkomen uit het kabinetsprogramma Schoon en zuinig:

1. Gemiddeld tenminste 2% energiebesparing per jaar en 25% binnen de rijkshuisvesting in 2020;
2. In 2012 is de rijkshuisvesting CO₂-neutraal;
3. In 2011 vindt 50% van relevante doelgroepen (in politiek en bouwbranche) dat de rijkshuisvesting het goede voorbeeld geeft met betrekking tot energiebesparing en CO₂-reductie.

Duurzaamheid in programma's van de Rijksgebouwendienst

Achtereenvolgens worden vier programma's die bij de Rijksgebouwendienst lopen en bijdragen aan het behalen van de doelstellingen uit Schoon en Zuinig beschreven. Deze doelstellingen zullen vooral in de bestaande voorraad gebouwen moeten worden gerealiseerd. Het programma dat daaraan de belangrijkste bijdrage zal leveren is:

- Programma Energieambitie 2020

De overige drie programma's komen vervolgens kort aan de orde, te weten:

- Duurzaam inkopen
- Collectief inkopen van energie
- Programma Groene Technologieën

Tot slot informeer ik u over de stand van zaken van de energielabeling van rijksgebouwen.

Programma Energieambitie 2020

In 2007 is gestart met het opzetten van het programma Energieambitie 2020 om de hierboven vermelde doelstellingen te helpen bereiken. Dit programma is niet het eerste energiebesparingsprogramma dat in de rijks-huisvesting wordt uitgevoerd. De Rijksgebouwendienst heeft al in de jaren 1990–2000 een omvangrijk energiebesparingsprogramma uitgevoerd. Die inspanningen hebben een belangrijke bijdrage geleverd aan het verbeteren van energiebesparingen in bestaande rijksgebouwen. Daarnaast hanteert de Rijksgebouwendienst bij nieuwbouw en renovatie over het algemeen zwaardere criteria voor de energieprestatie dan volgens de regelgeving wordt verlangd. Gemiddeld zijn de kantoren van de Rijksgebouwendienst in het gebruik nu 15 á 20%¹ zuiniger dan andere vergelijkbare kantoren in Nederland. Voor andere gebouwcategorieën (musea, laboratoria) is vergelijking moeilijker en bovendien minder zinvol, vanwege het individueel zeer specifieke karakter.

Door de maatregelen die in de afgelopen jaren al zijn genomen, komen veel relatief eenvoudige technische maatregelen in de rijksgebouwen niet meer in aanmerking. Om verdere besparingsdoelstellingen te realiseren, zoals voor de rijks-huisvesting is vastgelegd in het programma Schoon en Zuinig, zijn ingrijpende maatregelen nodig. Warmteterugwinapparatuur en warmte- en koudeopslag met de daarbij passende klimaatinstallaties en zonnepanelen, behoren daarbij standaard tot de maatregelen die op haalbaarheid worden beoordeeld.

Voor het programma Energieambitie 2020 is voor de gehele voorraad geïnventariseerd welke maatregelen op korte termijn en welke op langere termijn kunnen worden genomen om energie te besparen in de rijks-huisvesting. De inventarisatie heeft geleid tot de ontwikkeling van twee pakketten van bouwtechnische en installatietechnische maatregelen:

- Het basispakket, dat maatregelen voor de korte termijn omvat, die zonder inbreuk in het bedrijfsproces kunnen worden geïmplementeerd, zoals:
 - Het op basis van nieuwe inzichten en (technische) mogelijkheden aanpassen en blijvend controleren van klimaatinstallaties, waarmee een grote energiebesparing is te realiseren en
 - afwezigheidschakeling op de verlichting.
- Het maatwerkpakket met langere termijn maatregelen die op «natuurlijke momenten» van renovatie en grootschalig onderhoud kunnen worden uitgevoerd. Voorbeelden hiervan zijn:
 - nieuwe klimaatinstallaties, zo mogelijk gecombineerd met warmte- en koudeopslag,
 - energiezuinige verlichting,
 - plaatsen zonnecellen,
 - Isolatie.

Vooraf het maatwerkpakket zal leiden tot verhoging van het energielabel.

Naast deze technische maatregelen in bestaande gebouwen wordt nog een aantal andere maatregelen ingezet om energie te besparen of daaraan bij te dragen:

¹ Van vrijwel alle rijksgebouwen is het exacte jaarlijkse energiegebruik bekend. Van overige kantoren hebben we niet de beschikking over dergelijke gegevens. Genoemd verschil van 15 á 20% betreft een indicatie, gebaseerd op beperkte verkenningen, onder andere van SenterNovem. Het ligt in de bedoeling om komende jaren de benchmarkmogelijkheden met marktpartijen te verbeteren.

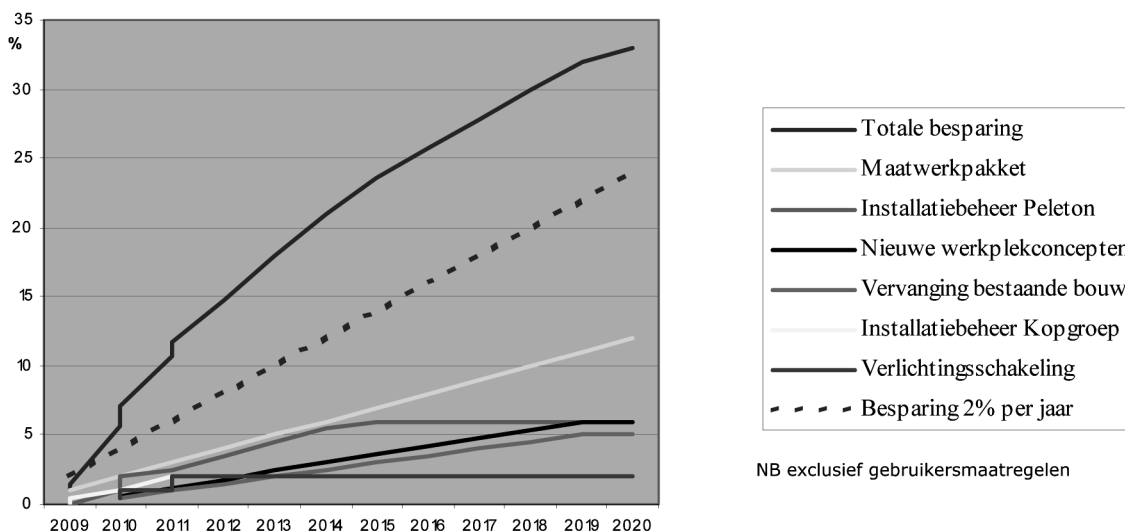
- De Rijksgebouwendienst loopt zo mogelijk één stap vooruit op de aanscherpingen van de energieprestatienorm bij nieuwbouw;
- In lijn met de criteria voor Duurzaam Inkopen zal de Rijksgebouwendienst in beginsel alleen gebouwen aankopen of huren met een C-label of beter.
- Er zullen nieuwe werkplekconcepten worden toegepast die een efficiënter ruimtegebruik hebben en daarmee energiegebruik besparen.

De totale omvang van de rijkshuisvesting bedraagt 7 mln. m² bruto vloer oppervlak (bvo). De samenstelling is zeer divers: het betreft kantoren, penitentiaire inrichtingen, musea, laboratoria. Gelet op deze omvang en de complexiteit is reeds in 2007 gestart met een aantal voorbereidende werkzaamheden. Ook worden met een aantal rijksdiensten in pilotprojecten ervaringen opgedaan met de uitvoering van het basis- en het maatwerkpakket.

In het 2e kwartaal van 2009 wordt begonnen met de aanbesteding van het basispakket; september/oktober 2009 kan de uitvoering starten. Deze eerste aanbesteding betreft hoofdzakelijk kantoorgebouwen met in totaal een omvang van 1 mln. m² bvo (20% van strategische voorraad en 14% van totale voorraad huisvesting).

In onderstaande grafiek is te zien dat de uitvoering van de maatregelen naar de huidige inzichten resulteert in een totale energiebesparing van 25% á 30% in 2020. De daadwerkelijke effecten van de maatregelen zullen gaandeweg in de uitvoering duidelijk worden en zondig leiden tot aanpassingen. Goede monitoring is daarom van groot belang. Het continu monitoren en zondig bijsturen behoort daarom tot het basispakket.

Verwachte energiereductie in de totale rijkshuisvesting tot 2020

Duurzaam inkopen

Dit programma richt zich op een groot aantal producten en diensten die de overheid inkoopt. Het rijk moet de criteria voor duurzaam inkopen gaan toepassen zodra deze zijn vastgesteld en moet uiterlijk in 2010 volledig (100%) duurzaam inkopen. Andere overheden hebben meer tijd gekregen voor implementatie. Voor de rijkshuisvesting zijn van belang de criteria voor nieuwe gebouwen, bestaande gebouwen (bij onderhoudswerkzaamheden) en energie (gas en elektra). In een aantal projecten, waar de

ambitie van betrokken partijen hoger ligt, zal bovendien de cradle to cradle benadering worden toegepast. In verband met het stadium van ontwikkeling van cradle to cradle in de bouw participeert de Rijksgebouwendienst in de leerstoel aan de Erasmusuniversiteit voor Braungart. Samen met marktpartijen, zoekt de Rijksgebouwendienst nu naar proefprojecten, waar kennis vanuit deze leerstoel wordt toegepast.

Collectief inkopen van energie

De Rijksgebouwendienst doet mee (onder regie van Defensie) met de collectieve inkoop van energie. De Rijksgebouwendienst verzorgt de inkoop namens de meeste rijksdiensten. Drie grote departementen waaronder Defensie, verzorgen binnen dit collectief hun eigen energie-inkoop. Bij deze collectieve inkoop wordt er ook voor gezorgd dat deze milieubewust wordt ingekocht. Voor elektra is met de laatste aanbesteding al 100% duurzame energie-inkoop bereikt. Voor gas ligt het moeilijker, omdat er nauwelijks echt milieubewust gas «groen gas» wordt geleverd. Om in 2012 klimaatneutraal te kunnen zijn met de energielevering moet dan ook worden terugvallen op compensatiemaatregelen. Dat houdt in dat certificaten voor bosaanplant worden ingekocht of dat andere (nog af te spreken) maatregelen worden genomen.

Programma Groene Technologieën (PGT)

Dit programma komt voort uit het programma Schoon en Zuinig. Het daarin gereserveerde budget van 20 mln. (over de kabinetsperiode) heeft tot doel om innovaties in de energiebesparing van utiliteitsgebouwen te bevorderen en met het oog op de voorbeeldrol ook een stimulans te geven voor het gehele programma Energieambitie 2020. Uit dit budget kunnen pilotprojecten en innovaties worden gefinancierd. Het programma PGT is gestart. 20 innovaties zijn geselecteerd en voor een groot aantal loopt een haalbaarheidsonderzoek. Aanbestedingen van de eerste projecten lopen thans. Een voorbeeld van een pilot is het meten en regelen van verlichting en klimaatinstallaties per kantoorkamer. Daarmee wordt het energiegebruik per kamer zo veel mogelijk afgestemd op de aanwezigheid van mensen en hun comfortwensen.

De rijkshuisvesting is dus hard op weg in de goede richting, maar voortdurende aandacht, bewustwording, kennisuitwisseling en samenwerking tussen marktpartijen, kennisorganisaties en overheid zijn en blijven nodig om successen te realiseren.

Energielabels

In een groot aantal overheidsgebouwen moet vanaf 1 januari 2009 een energielabel hangen, op een voor bezoekers zichtbare plaats. Dit geldt voor gebouwen groter dan 1000 m² waar een groot aantal bezoekers komt. Monumenten zijn daarvan vrijgesteld.

De Rijksgebouwendienst is conform deze criteria voor 330 eigen gebouwen labelplichtig. Voor die gebouwen is tevens een advies opgesteld voor te nemen verbetermaatregelen zoals bijvoorbeeld vernieuwing van installaties, extra isolatie of zonnepanelen.

De labeling is nog niet in alle daartoe verplichte gebouwen in rijks-eigendom afgerond. Een eind 2008 doorgevoerde verbetering van de methode van labeling en een aanvulling voor het goed honoreren van innovatieve technieken die momenteel wordt ontwikkeld, hebben er aanleiding toe gegeven, dat 150 van de 330 labels nu worden gecheckt op deze wijzigingen. Medio 2009 zullen ook deze labels zichtbaar in de gebouwen zijn opgehangen.

Ook circa 180 gebouwen van andere eigenaren, waarin rijksdiensten zijn gehuisvest, zullen een label moeten krijgen. De eigenaren van deze gebouwen zijn er op gewezen, dat deze verplichting bij hen ligt. Voor een aanzienlijk deel van deze 180 gebouwen is nog niet aan deze verplichting voldaan. De Rijksgebouwendienst onderzoekt thans de juridische middelen om labeling van deze gebouwen bij de eigenaren zonodig af te dwingen.

Door de grote diversiteit aan rijksgebouwen, jong en oud en met verschillende functies, zoals kantoren, musea en gevangenissen, is er ook een grote diversiteit aan labels. Er zijn gebouwen met een A-label, maar ook G-labels komen voor. Afgezien van de besparingsmaatregelen die in de gebouwen zijn genomen, komt dit door het verschil in leeftijd, functie, bouwstijl en gebouwvorm. In de bouwregelgeving worden steeds zwaardere eisen gesteld. Het huidige nieuwbouwniveau komt overeen met label A.

Het beeld is thans dat rijksgebouwen gemiddeld zuiniger zijn dan vergelijkbare andere gebouwen in Nederland. De registratie van tot nu afgegeven labels door SenterNovem maakt het echter nog niet mogelijk om goed te zien of dat ook uit de labels blijkt. De verdienste van de labeling is, dat de energetische kwaliteit van gebouwen goed zichtbaar wordt en dat vooral duidelijk wordt welke verbetermaatregelen nog mogelijk zijn.

Het VROM-gebouw bijvoorbeeld, heeft een C-label. Dit is geen slechte prestatie. Het gebouw is ruim 15 jaar geleden gebouwd en was toen aanzienlijk energiezuiniger dan de toen geldende bouwvoorschriften. Op korte termijn wordt een aantal maatregelen genomen die het gebouw naar een B-label brengen, maar de echt grote stap zal bij de in voorbereiding zijnde renovatie van het gebouw worden bereikt. Dan komt label A, dus gelijkwaardig aan de huidige nieuwbouwvoorschriften in beeld.

De minister voor Wonen, Wijken en Integratie,
E. E. van der Laan